

раїни, ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України». Київ, 2016. 84 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/scc/1.pdf>. 11.

3. Філіпенко А. С. Народна, солідарна економіка: концептуальний ескіз. *Економіка України*. 2016. № 6 (655). С. 19–27.

4. Горін Н. О. Соціально-технологічна парадигма підприємництва. *Український соціум*. 2015. № 3 (54). С. 86–95.

УДК 330.83:502.2]:330.342.3.011-021.387

Ніколенко Інесса Юріївна,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економічної теорії

ДВНЗ «Київський національний економічний

університет імені Вадима Гетьмана»

ВІД ФІЗИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ ДО ГЛОБАЛІСТИКИ ТА СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ — ЗВ'ЯЗОК ПОКОЛІНЬ ТА НАУКОВИХ ІДЕЙ

Основні концептуальні підходи моделі сталого розвитку почали формуватись у вітчизняній науці школою фізичної економії ще в кінці ХІХ ст. Засновником цієї школи є видатний український вчений С. А. Подолинський. Він вперше висловив ідею «абсолютного збільшення енергетичного бюджету» як головну мету людства, а його межею визначив «абсолютну кількість енергії, що одержується від Сонця і неорганічних матеріалів, що знаходяться на Землі». Проте даний підхід був підданий критиці з причини неможливості виразити економічні процеси у фізичних вимірах.

Актуальність даної проблематики пізніше помітив інший видатний представник національної наукової школи — засновник Української академії наук В. І. Вернадський. Він запропонував принципово новий об'єкт виміру — «живу речовину», яка є показником забезпеченості суспільства всіма видами ресурсів. Ідеї А. С. Подолинського та В. І. Вернадського створили ядро сучасної концепції сталого розвитку. Основою даного вчення є тектологія — міждисциплінарна або інтегральна наука про найбільш загальні закони і форми організації природних сил та соціальних систем. Це, в свою чергу, узагальнена методологія науки, призначена для вивчення універсальних структурних типів та закономірностей побудови, перетворення, сталості і розвитку упорядко-

ваних систем будь-якого рівня організації матерії — від атомних і молекулярних до біологічних і соціальних.

В системі методологічного інструментарію сталого розвитку важливе місце належить системному підходу. Він базується на ідеях загальної теорії систем і системного аналізу. Цілі системного аналізу:

- створення понять, законів, моделей у різних галузях науки для їх перенесення з однієї дисципліни до іншої;
- побудова вірних теоретичних моделей в тих галузях науки, в яких вони відсутні;
- мінімізація дублювання теоретичних досліджень у різних наукових галузях;
- сприяння єдності науки шляхом встановлення зв'язків між різними галузями.

Перша група системної проблематики складається з філософських проблем системного підходу, «філософії систем». Вона досліджується у двох основних напрямках: онтологічному і гносеологічному. Онтологія систем формує системну картину світу. Вчені виділяють три етапи онтологічного ускладнення предметів наукового аналізу: 1) організовану простість (світ класичної механіки); 2) непорядковану складність (світ класичної статичної фізики); 3) організовану складність (сучасний світ соціально-економічного життя).

Шляхи побудови системної онтології: по-перше, побудова «системи систем» (визначення загальних ознак і характеристик системних об'єктів різної фізичної природи і різного ступеня складності), по-друге, створення «ієрархії систем» (впорядкування систем згідно із зростанням їх складності). Ще один важливий аспект формування системної картини світу становлять наступні принципи: цілісності (перенесено з біології); зворотнього зв'язку, функціональності, надійності і т. д. (запозичено з технічної кібернетики); виявлення спільних рис у структурах, функціонуванні, поведінці і розвитку різних типів системних об'єктів (взято з математики).

Гносеологія системного підходу включає в себе два кола питань: по-перше, принципи побудови системного дослідження (логічності, відповідності, доповнюваності, системності, всебічності і т.д.); по-друге, специфічний категоріальний апарат (елемент, система, системоутворюючий елемент, структура, цілісність і т. д.).

Другу частину системних досліджень становить побудова логіки і методології системних досліджень цих розробок. Її складо-

ві: 1) формалізовано-логічний опис вихідних понять системного підходу (система, структура, зв'язок і т.д.); 2) побудова логічних формалізмів для дослідження різних аспектів системної проблематики (систем зв'язків, логіки цілісності і т.д.); 3) використання апарату формальної логіки для розв'язання різних системних проблем (наприклад, логіки систем).

Третю частину системних досліджень становлять соціально-наукові концепції та розробки. Мова йде про сучасні системні дослідження.

Напередодні ХХІ століття до методологічного інструментарію глобалістики приєдналась синергетика. Синергізм — термін, запозичений з біохімії. Він означає ефект посилення дії одного каталізатора додаванням іншого. Поступово формується нова наука синергетика, яка досліджує механізми глобальної еволюції, ієрархічної організації світу, феномени самоорганізації та саморозвитку; становлення порядку із хаосу та нестабільності як базової характеристики процесів еволюції. Синергізм перетворюється на загальнонаукову філософську методологію. На це вказують ознаки синергетичних систем.

Перша — ієрархічність, тобто наявність певного підпорядкування, субординації між різними рівнями. Кожному рівню властиві свої ознаки, які не можна використати для характеристики іншого рівня.

Друга ознака — емерджентність, поява нової якості, розвиток системи. Зміни, які виникають при цьому, можуть обумовити радикальну переорієнтацію шляхів еволюції, кардинальне переформування самої системи. Відбувається порушення рівноваги системи, але вона відновлюється на якісно новому рівні.

Третя ознака — гомеостатичність. Кожна система є відносно сталим утворенням, вона зберігає свої системоутворюючі компоненти та властивості в певних часових межах. Така стабільність забезпечується існуванням певного механізму підтримки, який знаходиться в самій системі і обумовлює її прямування до власної заданої мети.

Четверта ознака — темпоральність, що означає зміну темпу розвитку в часі. З плином часу швидкість змін зростає. Розвиток системи стає більш інтенсивним. Сьогодні за один і той же проміжок часу відбувається більша кількість змін, ніж в попередні епохи. Сам же часовий вимір є відносним явищем. Певний часовий відрізок з позицій макроструктурного рівня може бути короткотривалим, в той час як з позицій мікроструктурного рівня він є довготривалим.

П'ята ознака — нелінійність. Дана риса означає, що система потрапляє з лінійної одновимірної зони у нелінійну багатовимірну зону. Зростає кількість факторів, які визначають економічний розвиток системи. Крім того, множина рішень нелінійного рівняння відповідає множині шляхів еволюції, які описуються цими рівняннями. Для системи це означає наявність багатоваріантності, альтернативності шляхів розвитку, виникнення множинних неочікуваних змін, надшвидкого розвитку процесів. Одночасно зростають можливості вибору напряму розвитку, прийняття рішень.

Шоста ознака — відкритість, тобто наявність зв'язків, шляхів обміну речовиною і енергією з навколишнім середовищем.

Сьома ознака — нестабільність. Для розвитку системи потрібна її здатність до змін, до порушення рівноваги, до вдосконалення.

Восьма ознака — необоротність, неможливість повернення до нижчого рівня організації, неспроможність до руйнування.

Дев'ята ознака — релятивність. Адже характеристика системи залежить від позиції спостерігача. Наші уявлення про світ обмежені і відносні, відповідно до цього ми можемо схарактеризувати переваги та недоліки тієї чи іншої системи.

Десята ознака — атрактивність. Вдосконалення розвитку залучає все більшу кількість факторів, які впливають на його стан, на хід еволюції. З розвитком науки вчені, здійснюючи відкриття, виявляють нові явища, які змінюють економічні та природні системи, їх взаємодію.

Одинадцята ознака — дисипативність, відкидання всього зайвого.

Дванадцята ознака — відповідальність. Вона характерна для тих систем, які включають людину. Людина відповідальна за свої вчинки, за вибір майбутньої структури.

Наявні ознаки виконують роль базових принципів методології. Згідно з даною методологією, складно — організованим системам не можна нав'язувати шляхи їх розвитку, скоріше потрібно сприяти їх власним тенденціям розвитку. Порушення рівноваги є важливим моментом механізму еволюції системи до її нової організації. Розвиток може здійснюватись різними шляхами. Складне еволюційне ціле може складатись з часток. Важлива не сила впливу на систему, а правильний напрям, ефективний характер. В сучасних умовах зростає швидкість здійснення процесів нелінійного зростання, наростає їх лавиноподібний характер. Нарешті, синергетичний підхід дозволяє подолати деякі психологічні бар'єри, страх перед складними системами, оскільки дає можливість їх опису та вивчення.

Дані методологічні підходи дають можливість здійснювати керування динамічним процесом, зовнішній керований вплив на систему. Адже від наявності можливості керованого впливу на екосоціальні системи залежить життєздатність суспільства.

Список використаних джерел

1. Арутюнов В. Х., Свінціцький В. М. Філософія глобальних проблем сучасності. Київ: КНЕУ, 2008. 176 с.
2. Соціальна економіка: навч. посіб. / Беляєв О. О. та ін. Київ: КНЕУ, 2014. 481 с.
3. Князева Е. Н., Курдюмов С. П. Основания синергетики. Режимы с обострением, самоорганизация, темпомиры. Санкт-Петербург: Алетейя, 2002. 414 с.

УДК 330.83(477):502.2]:332.66

Остапчук Сергій Миколайович,

*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
відділу обліку та оподаткування
ННЦ «Інститут аграрної економіки»*

РОЗВИТОК ЕКОНОМІКО-ПРИРОДНИЧИХ ЗАСАД ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО КАПІТАЛУ У ПРАЦЯХ МИКОЛИ РУДЕНКА

Науково-популярні праці українського письменника і правозахисника, палкого прихильника ідей теорії фізичної економії Миколи Руденка є своєрідним синтезом класичної політекономії А. Сміта, окремих положень трудової теорії К. Маркса і, безумовно, фізіократичних ідей Ф. Кене та С. Подолинського. Новаторською ідеєю М. Руденка є спроба розкрити засади формування вартості землі, її суспільної цінності, раціонального використання через пояснення закону збереження і накопичення енергії сонця у гумусі.

Згадана ідея стала відповіддю на положення трудової теорії вартості, яка визначила землю всього лише одним із засобів виробництва — тобто звела її до одного рівня із заводським конвеєром. В такому підході вчений побачив найбільшу з усіх помилок, в які будь-коли впадало людство, адже фабричний конвеєр —